

РОЗДІЛ 6. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

РОЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСОМ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

THE ROLE OF THE EDUCATOR IN MANAGING THE PROCESS OF CIVIC EDUCATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Сучасне українське суспільство переживає етапи глибоких соціальних і культурних трансформацій, що зумовлює підвищену увагу до формування громадянської свідомості підростаючого покоління. В умовах потреби у зміцненні національної ідентичності особливого значення набуває громадянське виховання ще на етапі дошкільного дитинства. Безумовно, важливим чинником в означеному процесі виступає вихователь, який не лише організовує освітнє середовище, а й виступає прикладом громадянської позиції, моральних установок і культури поведінки.

Роль вихователя у процесі управління громадянським вихованням полягає у створенні відповідних умов для формування у дітей почуття власної гідності, здатності до співпраці та взаємоповаги. Власне професійна майстерність, особистісні якості та педагогічна позиція вихователя визначають результативність виховного впливу.

Мета статті полягає у дослідженні ролі вихователя у процесі громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах ЗДО. Визначено сутність поняття «управління громадянським вихованням дошкільника», що розуміється як цілеспрямована система організаційно-педагогічної діяльності керівників ЗДО, педагогів й батьків дошкільників, спрямованих на створення умов та можливостей для формування у дітей основ громадянської свідомості, патріотичних та морально-правових цінностей, активної життєвої позиції в умовах українського суспільства.

До провідних функцій вихователя в управлінні громадянським вихованням дошкільників зараховано: мотиваційна функція, функція організації, планування, контроль й моніторинг, а також корегування.

Мотиваційна функція забезпечує зацікавлення дітей у пізнанні соціальних норм і громадянських цінностей через створення позитивного емоційного середовища та приклад особистої громадянської позиції вихователя. Функція організації та планування сприяють чіткому структуруванню виховної роботи, добору змісту, форм та методів діяльності, які відповідають віковим особливостям дошкільників. Контроль і моніторинг дозволяють своєчасно відстежувати результати та динаміку розвитку громадянських якостей у дітей, визначати сильні сторони та проблемні аспекти. Функція корегування забезпечує внесення змін у виховний процес відповідно до отриманих результатів, потреб та можливостей вихованців.

Ключові слова: громадянське виховання дошкільників, управління громадянським вихованням, управлінські функції вихова-

теля, національно-патріотичне виховання в ЗДО.

Modern Ukrainian society is experiencing stages of deep social and cultural transformations, which necessitates increased attention to the formation of civic consciousness of the younger generation. In the conditions of the need to strengthen national identity, civic education acquires special importance at the stage of preschool childhood. An important factor in this process is the educator, who not only organizes the educational environment, but also serves as an example of civic position, moral attitudes and culture of behavior.

The role of the educator in the process of managing civic education is to create appropriate conditions for the formation of children's sense of self-esteem, love for their homeland, the ability to cooperate and mutual respect. It is the professional skills, personal qualities and pedagogical position of the educator that determine the effectiveness of educational influence.

The purpose of the article is to study the role of the educator in the process of civic education of preschool children in the conditions of preschool educational institution.

The essence of the concept of «management of civic education of a preschooler» is determined, which is understood as a purposeful system of organizational and pedagogical activities of heads of preschool educational institutions, teachers and parents of preschoolers, aimed at creating conditions and opportunities for the formation of the foundations of civic consciousness, patriotic and moral and legal values, and an active life position in the conditions of Ukrainian society in children.

The leading functions of the educator in the management of civic education of preschoolers include: motivational function, organizational function, planning, control and monitoring, as well as correction.

The motivational function ensures children's interest in learning social norms and civic values through the creation of a positive emotional environment and an example of the educator's personal civic position. The organization and planning function contributes to a clear structuring of educational work, selection of content, forms and methods of activity that correspond to the age characteristics of preschoolers. Control and monitoring allow timely tracking of the results and dynamics of the development of civic qualities in children, identifying strengths and problematic aspects. The correction function ensures that changes are made to the educational process in accordance with the results obtained, the needs and capabilities of the pupils.

Key words: civic education of preschoolers, management of civic education, managerial functions of the educator, national-patriotic education in preschool educational institutions.

УДК [37.014.5:372.3]:[37.017.4:323.2]
DOI <https://doi.org/10.32782/lip/86.1.35>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Бадер С.О.,
докт. пед. наук, професор,
кафедри розвитку дитини раннього
і дошкільного віку
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Епіхіна М.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри розвитку дитини
раннього і дошкільного віку
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми. Розбудова громадянського суспільства в Україні на тлі активної боротьби проти країни-агресорки зумовлює формування громадянської свідомості, патріотизму, усвідомлення соціальних та законодавчих норм, цінностей та почуття соціальної відповідальності, починаючи з дитинства. Вже на етапі дошкільного віку закладаються перші уявлення про родину, громаду, місто, країну та найважливіші суспільні цінності, тому питання громадянського виховання в закладах дошкільної освіти (ЗДО) є надзвичайно актуальним та своєчасним.

Важливу роль у процесі громадянського виховання належить вихователю, який не лише реалізує освітній процес, а й має бути прикладом громадянської поведінки, своєрідним посередником між дитиною, родиною та суспільством. Відповідно, ефективність процесу громадянського виховання дошкільників та управління ним напряму залежить від сформованих компетентностей вихователя, що дозволять йому реалізовувати чіткі функції.

Аналіз досліджень. Проблема громадянського виховання дошкільників стала предметом дослідження таких вітчизняних учених: А. Вознюк, І. Кузави, Н. Ланевич, І. Лисенко, В. Рагозіної, Н. Рогальської, О. Стаєнної та ін. Специфіку формування основ громадянської свідомості дошкільників, соціально-громадянської компетентності дітей розкрили у своїх роботах О. Баєр, А. Вознюк, Н. Гавриш, Л. Козак, О. Косенчук, Т. Піроженко, С. Федорова. Управлінські аспекти процесу виховання в ЗДО розкриті у роботах: І. Дичківської, Н. Гречаник, Т. Пономаренко та ін.

Натомість, проблема управління процесом громадянського виховання дошкільників ще залишається мало дослідженою, а роль вихователя в означеному контексті потребує додаткового обґрунтування на теоретико-практичному рівні.

Отже, **метою розвідки** є дослідити роль вихователя у процесі громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Логіка наукового пошуку передбачає аналіз поняття «управління» в контексті виховного процесу у закладі дошкільної освіти. Традиційними сьогодні стали такі розуміння дефініції «управління»:

- сукупність теоретико-методичних засад і практичних процедур (організація, планування, координація, контроль), спрямованих на формування культури управління та якості дошкільної освіти [8];

- психологічно зважена діяльність керівника (управлінця), орієнтована на адаптацію до змін, реформ, участь усіх суб'єктів у становленні ефективно діючого колективу [3];

- процес взаємовпливу, що призводить до взаємоприспосовування поведінки суб'єктів діяльності на діалогічній/полілогічній основі, яка забезпечується спільним визначенням мети з наступними

поєднаннями зусиль і самоспрямуванням дії на її досягнення [1, с. 10].

Як бачимо, управління здебільшого розуміється як сукупність дій керівника (управлінця), що націлені на досягнення поставленої мети. Якщо мова йдеться про управління закладом освіти, то ефективне управління передбачає побудову такого колективу, де кожен є умотивованим на ефективну роботу й саморозвиток для досягнення результату. Натомість, у нашому дослідженні ми наголошуємо на управлінні громадянським вихованням дошкільників, що визначаємо як цілеспрямовану систему організаційно-педагогічної діяльності керівників ЗДО, педагогів й батьків дошкільників, спрямованих на створення умов та можливостей для формування у дітей основ громадянської свідомості, патріотичних та морально-правових цінностей, активної життєвої позиції в умовах українського суспільства.

Безумовно, громадянське виховання охоплює різні вектори, як-от: національно-патріотичний, моральний, правовий, екологічний напрями, що у комплексі націлені на формування у дошкільника відповідальності, поваги до держави та її громадян, соціальну активність тощо. Очевидно, що роль вихователя в означеному процесі є доволі важливою, особливо у системі сучасної дошкільної освіти, коли виховання справжнього громадянина та патріота є стратегічним напрямом діяльності держави на всіх рівнях.

Уважаємо, що роль вихователя в управлінні громадянським вихованням дітей дошкільного віку в умовах ЗДО визначається не лише високим рівнем педагогічної майстерності, а й здатністю виконувати низку функцій, спрямованих на організацію, планування й моніторинг означеного процесу.

Зупинимось на цьому більш детально. Так, мотиваційна функція полягає у формуванні у дітей дошкільного віку позитивних мотивів до засвоєння громадянських цінностей, сприянні розвитку у них почуття власної гідності, поваги до інших, інтересу до соціально значущої діяльності. Ми спираємось на наукові дослідження Л. Козак, О. Косенчук, С. Федорової, які стверджують, що без належного рівня мотивації у дошкільника виховний вплив залишається формальним, а набуті знання не інтегруються у внутрішній план особистості дитини. Так, науковці одностайні, що саме на етапі дошкільного дитинства сприйняття світу є емоційно-ціннісним. Саме через позитивні емоції, інтерес та потребу у визнанні дорослого дитина відкриває для себе засадничі морально-громадянські орієнтири [4–6].

Реалізація мотиваційної функції передбачає такі напрями: формування позитивного емоційного ставлення дітей дошкільного віку до громадянських цінностей, національної ідеї; формування інтересу та потреби у соціальній взаємодії; залучення до морального вибору.

Мотиваційна функція реалізується вихователем шляхом використання ігрових технологій, ситуацій морального вибору, залучення до посиленої суспільно-корисної діяльності в умовах ЗДО та вдома у співпраці з батьками.

Уважаємо, що мотивація виконує бінарну функцію в управлінні громадянським вихованням дітей: з одного боку активізує процес засвоєння морально-правових норм, з іншого – сприяє їх інтеріоризації у соціально значущі орієнтири. Це формує внутрішню готовність до участі підростаючої особистості у соціальному житті, що є передумовою громадянськості.

Функція організації полягає у створенні відповідного середовища для ефективного громадянського виховання у ЗДО на ідеях патріотизму, що буде націлене на стимулювання проявів громадянської активності дітьми дошкільного віку, співробітництва та толерантності. Очевидно, що вихователь має організовувати та ініціювати різні види взаємодії дітей – у групі, з дорослими, соціальним оточенням, забезпечуючи практичне засвоєння морально-правових норм.

Уважаємо, що організаційна функція вихователя в управлінні громадянським вихованням полягає у впорядкуванні освітнього процесу у такий спосіб, щоб кожна дитина мала можливість практично реалізувати ті громадянські норми, з якими вона вже ознайомлена, у повсякденному житті.

До основних напрямів реалізації функції організації зараховуємо: створення відповідного освітнього середовища; організація різних видів діяльності дітей, у яких знаходять відображення громадянські цінності (ігрова, пізнавальна, трудова, художньо-творча); забезпечення правил і норм суспільного життя у групі; координація міжособистісної взаємодії дошкільників на основі діалогу, співпраці; залучення родини та громади, культурних та освітніх установ до процесу громадянського виховання.

Планування як управлінська функція вихователя системно визначає мету, завдання та зміст громадянського виховання дошкільників відповідно до нормативних вимог, державного стандарту дошкільної освіти. У студіях К. Крутій планування в ЗДО визначається не як формальна процедура, а як стратегічний механізм забезпечення цілісності, системності та перспективності розвитку підростаючої особистості [7].

Планування в управлінні громадянським вихованням передбачає добір ефективних форм, методів, засобів роботи з дітьми в умовах ЗДО, інтеграцію громадянсько, національно-патріотичного змісту в усі види дитячої діяльності (ігрова, трудова, художньо-творча, пізнавальна тощо).

Основними напрямками реалізації функції планування у процесі громадянського виховання дошкільників визначаємо: проектування мети

і завдань відповідно до нормативних вимог; добір змісту виховної діяльності; прогнозування педагогічних технологій, форм та методів досягнення цілей; узгодження виховних впливів різних суб'єктів процесу громадянського виховання; урахування перспективного планування, що забезпечить поступовий перехід від простих форм громадянської поведінки дошкільників до більш складних.

Тож, функція планування в управлінні громадянським вихованням дошкільників дозволить вихователю не лише визначити стратегічні орієнтири, але й прогнозувати шляхи досягнення поставленої мети з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільників та соціально-культурного контексту розвитку суспільства.

Контроль й моніторинг дозволяють вихователю здійснювати систематичне спостереження за рівнем сформованості громадянської позиції дошкільників, оцінити динаміку їх морально-естетичних уявлень та відповідних поведінкових проявів. Означені функції допомагають своєчасно коригувати педагогічний вплив на процес громадянського виховання, у подальшому коригувати індивідуальні траєкторії виховання [2].

Під час контролю та моніторингу у роботі з дітьми дошкільного віку важливо враховувати принципу особливості – реалізацію означеної функції через використання здебільшого прихованого спостереження або аналізу дитячої діяльності. До основних завдань реалізації функцій контролю та моніторингу вихователя зараховуємо: визначення рівня сформованості громадянських якостей та компетентності дитини загалом; оцінка результативності реалізованих педагогічних технологій, форм та методів роботи з дітьми у процесі громадянського виховання; налагодження зворотного зв'язку з родиною.

У наукових студіях О. Байєр, Н. Гавриш, Т. Піроженко наголошується, що контроль і моніторинг виконують не лише діагностичну, а й прогностичну функцію, адже дозволяють своєчасно виявляти певні тенденції у формуванні громадянської компетентності дітей [2]. Цілком поділяємо думку науковців та вважаємо, що це є неодмінним завданням вихователя.

Корегувальна функція дозволяє адаптувати виховні стратегії до потреб та можливостей конкретних дітей дошкільного віку та групи дітей загалом. Корегування передбачає гнучке реагування на виникаючі труднощі, пошук оптимальних шляхів їх подолання у процесі громадянського виховання тощо.

Уважаємо, що коригувальна функція є логічним продовженням функцій контролю і моніторингу, адже передбачає внесення своєчасних змін у зміст, форми та методи роботи з дітьми дошкільного віку відповідно до їх потреб. У процесі громадянського виховання функція корегування

здебільшого покликана вчасно виявити певні відхилення у становленні громадянських цінностей дітей та застосувати відповідні педагогічні засоби.

Тож, вихователь виконує роль своєрідного регулятора між очікуваним результатом громадянського виховання та реальним рівнем досягнення дітей. До провідних напрямів реалізації коригувальної функції відносимо: адаптування змісту виховної роботи у громадянському векторі; коригування форм та методів робіт відповідно до отриманих результатів громадянського виховання; індивідуалізація виховних впливів тощо.

Як бачимо, корекційна функція вихователя є важливим елементом управлінської діяльності, що дозволяє оптимізувати процес громадянського виховання дошкільників, уникнути помилок та досягти реальних результатів.

Отже, роль вихователя у процесі управління громадянським вихованням дошкільників є визначальною. Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від здатності педагога виконувати ключові управлінські функції.

Мотиваційна функція забезпечує зацікавлення дітей у пізнанні соціальних норм і громадянських цінностей через створення позитивного емоційного середовища та приклад особистої громадянської позиції вихователя. Функція організації та планування сприяє чіткому структуруванню виховної роботи, добору змісту, форм та методів діяльності, які відповідають віковим особливостям дошкільників. Контроль і моніторинг дозволяють своєчасно відстежувати результати та динаміку розвитку громадянських якостей у дітей, визначати сильні сторони та проблемні аспекти. Функція корегування забезпечує внесення змін у виховний процес відповідно до отриманих результатів, потреб та можливостей вихованців.

Таким чином, системне поєднання зазначених функцій формує цілісний механізм управління громадянським вихованням у закладах дошкільної освіти. Це підкреслює, що вихователь виступає не лише організатором, а й стратегом та координатором процесу формування у дітей основ громадянської свідомості, що має важливе значення для становлення активної та відповідальної особистості в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єльнікова Г. Технологія адаптивного управління персоналом організації. *Професійна педагогіка*. 2011. С. 8–14.
2. Здійснюємо моніторинг освітніх досягнень дитини старшого дошкільного віку у різних формах набуття дошкільної освіти : навч. посіб. / О. Байєр, Н. Гавриш, Т. Піроженко; За заг. наук. ред. Т. Піроженко. К.: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2024. 116 с.
3. Карамушка Л.М. Психологія управління. К.: Міленіум, 2003. 344 с.
4. Козак Л., Федорова С. Формування основ соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Вип. 2(7). С. 356–367.
5. Козак Л., Федорова С. Формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2(7). С. 356–368.
6. Косенчук О. Соціально-громадянська компетентність дошкільника: сучасний освітній вектор. *Дошкільне виховання*. 2023. № 5. С. 8–10.
7. Крутій К.Л. Планування освітньої роботи з дітьми дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2004. 48 с.
8. Пономаренко Т.О. Управління в системі дошкільної освіти : навчальний посібник. Краматорськ : КЕГІ, 2012. 318 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025